

การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดย การมีส่วนร่วมของประชาชน

Management of Community Forest in the Area of Quality Class of Basin of a River of the Third Class in Sisaket Province By People's Participation

ภาวดี ทะไกรราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยประชาชนได้มีส่วนร่วมในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ 2) เพื่อค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 515 คน โดยทำการสัมภาษณ์ข้อมูลแบบเจาะลึกกับผู้บริหารหน่วยงานด้านป่าไม้ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนและตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่ รวมจำนวนทั้งสิ้น 45 คน การสนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานรัฐและตัวแทนชุมชน จำนวน 6 ครั้ง รวมจำนวน 120 คน การประชุมเสนอแนวทาง กับตัวแทนหน่วยงานรัฐและชุมชน จำนวน 7 ครั้ง รวมจำนวน 350 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจำแนกขั้นตอนการวิเคราะห์ออกเป็น 5 ขั้นตอนได้แก่ (1) การวิเคราะห์ด้วยวิธีอุปนัย (2) การตรวจสอบข้อมูล (3) การทำดัชนีข้อมูล (4) การทำข้อสรุปชั่วคราวและกำจัดข้อมูลและ (5) การสร้างบทสรุป

ผลการวิจัย พบว่า

1. บริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ หรือป่าชุมชนวัดพระบาทภูสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา ที่อยู่ตามแนวชายแดนประเทศไทย-ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย สถานภาพและบริบทป่าชุมชนได้รับการบริหารจัดการและการฟื้นฟู ดูแลร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ บางพื้นที่พบว่ามีปัญหาการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า ขณะที่ประชาชนในพื้นที่มีวิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรป่าชุมชนนี้ เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้นานาชนิดที่กระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่บริเวณป่าชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมอาหารของชุมชนในพื้นที่ มีทั้งพืชผัก ผลไม้ป่านานาชนิด สมุนไพรที่ประชาชนในชุมชนได้นำมาใช้ประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. การค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การทำกิจกรรมรณรงค์ป้องกันการบุกรุกป่าชุมชน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน สนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่า การปลูกป่า การเพิ่มพื้นที่ป่าตามบริเวณพื้นที่ในชุมชน การรายงานและแจ้งข้อมูล กรณีเกิดเหตุภัยพิบัติทางเขตพื้นที่ป่าชุมชน การประชาสัมพันธ์

เผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ การจัดการป่าชุมชนผ่านมิติวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในผืนป่า การจัดทำศาลเจ้าปู่ตา ศาลเจ้าที่ พิธีบวชป่า การส่งเสริมสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

3. การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ ในระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวังป่าชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าชุมชนแก่เด็กและเยาวชน การกำหนดกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน แนวทางในระดับหน่วยงานท้องถิ่น และจังหวัด ได้แก่ การประสานงานทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การกำหนดแนวทางการจัดการระยะยาวเพื่อพัฒนาทรัพยากรป่าชุมชน พัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน สนับสนุนให้มีแผนพัฒนาตำบลในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าชุมชน สร้างอาชีพ สร้างป่าเศรษฐกิจของชุมชนในระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ การสนับสนุนการดำเนินงาน สร้างขวัญกำลังใจแก่หน่วยงานป่าไม้ในระดับพื้นที่ ส่งเสริมด้านงานวิชาการ สนับสนุนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชน และสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ พิจารณานโยบายและแนวทางปฏิบัติงานที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่

คำสำคัญ: การจัดการป่าชุมชน, พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ, การมีส่วนร่วม

ABSTRACT

The community forest management in the quality class area of the third basin of a river in Sisaket province by people's participation, it is the Qualitative Research by having purposes as follows: 1) to study the context of community forest management in the quality class area of the third basin of a river in Sisaket province, 2) to search for the activities and the ways of community forest management in the quality class area of the third basin of a river in Sisaket province and 3) to present the suitable ways in community forest management in the quality class area of the third basin of a river in Sisaket province. Target groups used in this research are 515 persons in total by in-depth interview with executive agencies on the forest, chief executives of the local administrative organizations, monks, community leaders, community forest committee and household representatives of 45 persons in total. Focus group with the representatives of state agency and community representatives of 6 times 120 persons in total and meeting for suggesting ways with state agency and community of 7 times 350 persons in total, qualitative data analysis by analysis stage classification as 5 stages; namely (1) analysis with inductive method, (2) checking the data, (3) making the database index, (4) making the temporary conclusion and limiting the data and (5) building a conclusion.

The research findings are as follows:

1. The context of community forest management in the quality class area of the third basin of a river in Sisaket province or community forest of Wat Phrabath Phusing in Koktan sub-district, Phusing district, Sisaket province. It is the area of national forest on the right bank forest located along Thailand and Cambodia borders. Status and community forest context has been got management, restoration and protection together among government agencies on the forest, local government organizations and people in the area. It has fertility, some areas found that there was problem in trespass to smuggle deforesting and enter to apply in the forest area. While people in the area have way of life to depend on community forest resources. Since there was richness of kind of trees spreading in the area of this community forest a river, besides it is still the food center of community in the area having both vegetables, fruits and herbs used by people in the area both direct and indirect ways.

2. Searching for activities and ways of community forest management in in the quality class area of the third basin of a river by people's participation; namely doing activities to protect trespass community forest, building consciousness in conserving the community forest resources, supporting and going along with state agency in protecting community forest, afforesting, and forest restoring activity, the forest area expansion in the community area. report and notification in the case of having disaster in the area of community forest, data information on the community forest management, community forest management being used to cultural dimension, tradition, wisdom and belief about holy thing in forest, building the shrine of ancestor, shrine, the ordination ceremony for woods, promoting and supporting and giving an opportunity for people in the area to have participation in community forest management.

3. Suggesting the suitable methods in community forest management in the quality class area of the third basin of a river in Sisaket province in family and community levels; namely making plan for development and restoration of community forest resources, establishing the community forest committee and developing the community mainstay potentials in staying alerted for community forest, having plan in developing people's quality of life in the area, bringing Sufficiency Economy to apply, fostering consciousness in looking for community forest for children and youth, the regulation for community forest management, the ways in local institution and province levels; namely the coordination for working with government agencies in the local to conserve and restore the community forest resources, determining the ways of management in long period to develop community forest resources, developing database system to be modern and up-to-date, supporting to have sub-district development plan in community forest management in the quality class area of the third basin of a river, fostering people in the area to have feeling of love and valuing highly, knowing to use community forest resources, building careers, building economic forest in community in policy and country levels; namely supporting operation, building cherished possession and the spirit for forest institute in the area

level, supporting on the academic work, supporting man power in community forest management and building the ways in reducing the conflict with people in area, considering policy and guidelines suitable with community forest management in local area.

Keywords: Community forest Management, Quality class area of basin of a river and participation.

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ทั้งต่อความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และต่อการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ ป่าไม้ยังมีประโยชน์ด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมิประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ อาทิ สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น นอกจากนี้ ป่าไม้ยังเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารเพราะต้นไม้จำนวนมากในป่าจะทำให้น้ำฝนที่ตกลงมาค่อยๆ ซึมซับลงในดิน กลายเป็นน้ำใต้ดินซึ่งจะไหลซึมมาหล่อเลี้ยงให้แม่น้ำ ลำธารมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี นอกจากนั้นป่าไม้ยังเป็นที่รวมของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จำนวนมาก จึงเป็นแหล่งให้มนุษย์ได้ศึกษาหาความรู้ และที่สำคัญป่าไม้ช่วยป้องกันการกัดเซาะและพัดพาหน้าดิน จากน้ำฝนและลมพายุ โดยลดแรงปะทะลง การหลุดเลื่อนของดินจึงเกิดขึ้นน้อย และยังเป็นการช่วยให้แม่น้ำลำธารต่างๆ ไม่ตื้นเขินอีกด้วย ประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว ต่างก็มีความวิตกกังวลในกรณีนี้ที่ป่าไม้ในประเทศและในโลกได้เริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และขาดความสมดุลธรรมชาติ ก่อเหตุให้เกิดภัยพิบัติอันเนื่องมาจากธรรมชาติเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ประเทศที่พัฒนาแล้วเริ่มวิตกกังวลถึงวัตถุดิบจากป่าที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบสำคัญประกอบการด้านอุตสาหกรรมหลายประเภท ดังนั้นป่าไม้จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมประเภทอื่นๆ และจากการประชุมการป่าไม้ของโลกครั้งที่ 8 (The Eighth World Forestry Congress) ที่ประเทศอินโดนีเซียเมื่อปี ค.ศ. 1978 ในครั้งนั้นได้ตั้งประเด็นในการพิจารณาเกี่ยวกับป่าไม้และที่ประชุมมีความเห็นว่า การแก้ไขปัญหาด้านป่าไม้ จำเป็นต้องแก้ไขในด้านสังคมควบคู่กันไป สำหรับประเทศไทยระบบป่าชุมชน (Community Forest) เป็นแนวทางหนึ่งที่ได้รับการตอบสนองขึ้นมาเพื่อเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยยึดหลักที่ว่า ป่าไม้ควรเป็นของชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน และทรัพยากรป่าไม้ดำรงอยู่ได้ จากการให้ความร่วมมือในการดูแลรักษาของชุมชนที่เกี่ยวข้อง (ถิร จงตระกูล. 2543: 1)

ป่าชุมชนเป็นรูปแบบการบริหารจัดการป่าไม้ ที่นำเอากิจกรรมป่าไม้มาใช้ในการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของราษฎรในชุมชน ในขณะที่เดียวกันรัฐก็ใช้พื้นที่ป่าไม้เพิ่มเช่นกันเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่รวมทั้งความต้องการให้พื้นที่ป่าชุมชนเป็นสาธารณสมบัติของราษฎรส่วนรวม

ป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อที่จะใช้ประโยชน์ทำกิจการด้านเกษตรกรรม กิจการด้านพืชไร่ และกิจการอื่นๆ รวมทั้งการเข้าไปจับจองพื้นที่เพื่อหวังเข้าไปทำกิน และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอื่นๆ ในพื้นที่ป่าชุมชนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบ นอกจากนี้ ชุมชน และหน่วยงานในระดับท้องถิ่นยังไม่มีมีการดำเนินการที่ชัดเจนในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน รวมทั้งไม่มีการค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานในท้องถิ่น สถานการณ์และปัญหาดังกล่าว ก็ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมุ่งหวังในการศึกษาหาความรู้ เพื่อศึกษาบริหารจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ รวมถึงการค้นหากิจกรรมหรือแนวทางการจัดการป่าชุมชนใน

พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ และนำไปสู่การเสนอแนวทางที่เหมาะสมการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ต้นน้ำ ที่ประชาชนกับป่าชุมชนพื้นที่ต้นน้ำสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างสมดุล เกื้อกูลกันและมีความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) การศึกษาบริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ
- 2) การค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 3) การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ

ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

กลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา ครอบคลุม 10 หมู่บ้าน ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีการดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลงานด้านป่าไม้ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน พระสงฆ์ ตัวแทนครัวเรือน โดยใช้วิธีการในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group) และการประชุมเสนอแนวทาง เพื่อให้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและเสริมข้อมูลในประเด็นต่างๆ เพื่อให้สามารถอธิบายรายละเอียดการวิจัยเรื่องนี้ได้ครอบคลุมมากขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

1) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview)

ประกอบไปด้วย ผู้บริหารหน่วยงานด้านการจัดการป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 3 คน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 คน พระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 1 รูป ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน คณะกรรมการป่าชุมชนในพื้นที่ จำนวน 10 คน ตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่ จำนวน 20 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 45 คน เพื่อนำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ

2) การสนทนากลุ่ม (Focus group)

คณะนักวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่มโดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ตัวแทนหน่วยงานด้านป่าไม้ ผู้นำชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการป่าชุมชน และตัวแทนครัวเรือน ในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 6 เขต พื้นที่ละ 20 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 120 คน เพื่อนำสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ขึ้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

3) การประชุมเสนอแนวทาง

คณะนักวิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม เพื่อนำมาวิเคราะห์ และรวบรวมจากเวทีการประชุมเสนอแนวทาง โดยมีกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เข้าร่วม ได้แก่ ตัวแทนหน่วยงานด้านป่าไม้ ผู้นำชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน และตัวแทนครัวเรือน โดยดำเนินการในระดับพื้นที่ จำนวน 6 ครั้ง และระดับเครือข่ายจังหวัด 1 ครั้ง รวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุมเสนอแนวทาง รวมจำนวนทั้งสิ้น 350 คน เพื่อนำสู่การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ขึ้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัย สร้างเครื่องมือการวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามกรอบแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยนำมากำหนดนิยามปฏิบัติการและสร้างตัวชี้วัดของตัวแปรเพื่อนำมากำหนดเป็นข้อคำถาม และนำข้อคำถามที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกับเรื่องที่มีการศึกษาไว้แล้วทั้งในประเทศตะวันตกและในประเทศไทยมาเทียบเคียงและปรับปรุงเป็นข้อคำถาม นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มและการประชุมเสนอแนวทาง เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ได้อย่างครบถ้วน ทั้ง 3 ข้อ ทั้งนี้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้น คณะผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญได้พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาในแบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) ดร.โกมล แพรกทอง นักวิชาการกลุ่มนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช 2) ดร.ณัฐวุฒิ จินารัตน์ นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) และ 3) นายวิสูตร อยู่คง นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ขึ้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในช่วงระยะเวลาเริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 จนกระทั่งถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2559 รวมระยะเวลา 13 เดือน ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการขยายเวลาการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับแผนงานในระดับพื้นที่ โดยแบ่งเป็นขั้นตอนการดำเนินงาน วิจัยตามแผนงานโครงการ ดังต่อไปนี้

1) การประสานงานพื้นที่เป้าหมายและจัดเวทีประชุมชี้แจงโครงการวิจัยร่วมกับตัวแทนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ศึกษาวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างคณะผู้วิจัยและตัวแทนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2559

2) ลงพื้นที่สนามเพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ได้แก่ ศึกษาสถานภาพและบริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ และค้นหากิจกรรม แนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยคณะผู้วิจัยได้จำแนกการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารรายงาน และ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกในระหว่างเดือนมกราคม 2559 และการสนทนากลุ่มในเดือนกุมภาพันธ์ 2559

3) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลและสรุปข้อมูลในการดำเนินงาน ลงพื้นที่เก็บข้อมูล เพื่อรวบรวมเป็นชุดข้อมูลแผนที่ทรัพยากรและการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่เป้าหมาย โดยได้รับความร่วมมือจากผู้ร่วมวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญด้านการทำแผนที่ป่าไม้จากศูนย์ประสานงานป่าไม้จังหวัดศรีสะเกษ และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยได้ดำเนินการในระหว่างเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2559

4) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสรุปและสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำแผนการจัดการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายน 2559

5) จัดเวทีประชุมนำเสนอแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยกำหนดเวทีประชุมนำเสนอระดับพื้นที่ 6 ครั้ง และเวทีระดับเครือข่ายจังหวัด 1 ครั้ง รวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมประชุมเวทีละ 50 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 350 คน ในเดือนตุลาคม-ธันวาคม 2559

6) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินขยายเวลาการดำเนินงานวิจัยเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแผนงานและได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมด สรุป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดในพื้นที่เป้าหมาย พร้อมทั้งทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลมาประกอบในการเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ในเดือนมกราคม-มีนาคม 2560

การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกขั้นตอนในการวิเคราะห์ ออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (2) การตรวจสอบข้อมูล (3) การทำดัชนีข้อมูล (4) การทำข้อสรุปชั่วคราวและกำจัดข้อมูล และ (5) การสร้างบทสรุป (รัตนะ บัวสนธ์, 2556: 141-149) และทำการสังเคราะห์ข้อมูล ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการสร้างบทสรุปที่มีลักษณะเป็นนามธรรมโดยอาศัยข้อมูลที่เป็นรูปธรรมหลายๆ ส่วน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การสร้างข้อสรุปความจริงส่วนใหญ่โดยอาศัยข้อมูลส่วนย่อยหลายๆ ส่วนประกอบกัน ซึ่งข้อสรุปที่ได้นั้นจะครอบคลุมข้อมูลส่วนย่อยทั้งหมด

2) การตรวจสอบข้อมูล คือการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบจากหลายแหล่ง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation Technique) โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigation Triangulation) 3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) และ 4) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theoretical Triangulation)

3) การทำดัชนีข้อมูล คือ การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมและบันทึกไว้ในบันทึกภาคสนาม โดยอาศัยคำหรือข้อความหนึ่งๆ กำหนดหมวดหมู่ข้อมูลนั้นเพื่อช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำคำ หรือข้อความมาวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ได้

4) การทำข้อสรุปชั่วคราวและการกำจัดข้อมูล ผู้วิจัยจะเชื่อมโยงคำหรือคำหลักเข้าด้วยกัน โดยใช้ข้อความหรือประโยคอธิบายความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของดัชนีคำ หรือคำหลักเหล่านั้น

5) การสร้างบทสรุป คือ การเขียนข้อค้นพบจากงานวิจัย โดยผู้วิจัยได้เขียนเชื่อมโยงข้อสรุปแต่ละชุดเข้าด้วยกันตามลำดับความเกี่ยวข้องของแต่ละข้อสรุป และรวบรวมกระทั่งได้บทสรุปทั้งหมดของคำตอบให้กับปัญหาการวิจัยในครั้ง และการพิสูจน์บทสรุปจะมีลักษณะเป็นการเชื่อมโยง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดอีกครั้ง

สรุปผลการวิจัย

1. บริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ

ป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 หรือป่าชุมชนวัดพระบาทภูสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นที่ทั้งหมด 1,200 ไร่ อยู่ในเขตบริเวณที่ตั้งวัดพระบาทภูสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอกุสิงห์ และเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา ซึ่งเป็นแนวชายแดนประเทศไทย-ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ในปัจจุบันนี้สถานภาพและบริบทป่าชุมชนดังกล่าวนี้ได้รับการฟื้นฟู ดูแล และบริหารจัดการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ในบางพื้นที่ยังพบว่ามี การบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอย่างไม่เหมาะสม ขณะเดียวกันประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ มีรูปแบบวิถีชีวิตที่หลากหลายและยังคงพึ่งพาทรัพยากรป่าชุมชนดังกล่าว ดังนั้นป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ถือเป็นทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว ป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ตำบลโคกตาล อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ หรือป่าชุมชนวัดพระบาทภูสิงห์ ถือเป็นแหล่งอาหารสำคัญในพื้นที่ โดยประชาชนสามารถเข้าไปเก็บเห็ดนานาชนิดในช่วงต้นฤดูฝน ในช่วงเดือนพฤษภาคม-สิงหาคมของทุกปี โดยเห็ดป่าที่พบส่วนใหญ่ในพื้นที่ ได้แก่ เห็ดระโงก เห็ดโค เห็ดเผาะ เห็ดโคน เห็ดน้ำหมาก เห็ดปลวก ซึ่งประชาชนในพื้นที่ที่เข้าป่าเก็บเห็ดในป่าชุมชน ส่วนใหญ่นำมาบริโภคในครัวเรือน และหากได้เยอะก็จะนำมาจำหน่าย ราคา กิโลกรัมละ 200-300 บาท ซึ่งบางครัวเรือน สามารถมีรายได้จากการจำหน่ายเห็ดป่า เฉลี่ยเดือนละ 3,000-5,000 บาท ป่าชุมชนแห่งนี้ยังเป็นแหล่งรวมอาหารของชุมชนในพื้นที่ มีทั้งพืชผัก ผลไม้ป่านานาชนิด และสมุนไพรต่างๆ

2. การค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชน ในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายมีแนวทางการจัดการป่าชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ 1) ร่วมรณรงค์ยุติการบุกรุก เผ้วถาง หรือเข้าไปยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าชุมชน 2) สร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรป่าชุมชนอย่างประหยัด และให้คุ้มค่าที่สุด 3) สนับสนุนและให้ความร่วมมือกับทางราชการในการป้องกันรักษาป่าชุมชนในพื้นที่ 4) เข้าร่วมการประชุม อบรบ ชี้แจง บรรยายความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนหรือการอบรมด้านป้องกันรักษาป่าไม้ในพื้นที่ 5) ร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ 6) ปลูกต้นไม้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องตามบริเวณหัวไร่ปลายนาเพื่อใช้สอยในครัวเรือน และบริเวณพื้นที่ว่างรอบๆ บ้าน 7) สนับสนุนนโยบายการปลูกป่าเสริม การฟื้นฟูป่าของทางราชการ 8) ร่วมกันแจ้งข่าวหรือสอดส่องพฤติกรรมของผู้บุกรุกทำลายป่าไม้ในพื้นที่ 9) ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ 10) ช่วยป้องกันไฟป่า หรือแจ้งให้เจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันและควบคุมไฟป่าทราบ เมื่อพบเหตุไฟป่าในพื้นที่ 11) ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลด้านป่าไม้ และ 12) ประสานงานและร่วมดำเนินการในการจัดกิจกรรมด้านการจัดการป่าชุมชน

กับหน่วยราชการ นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนพื้นที่เป้าหมายมีแนวทางการจัดการป่าชุมชน ผ่านมิติวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและความเชื่อ

3. การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ

3.1 การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ ในระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชนในระดับหมู่บ้านหรือชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าชุมชนแก่เด็กและเยาวชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มชุมชนในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ในท้องถิ่น กำหนด ฎระเบียบกับการดูแลรักษาป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3

3.2 การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ในระดับหน่วยงาน ท้องถิ่น และจังหวัด ได้แก่ การประสานงานทำงานร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน การกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ในระดับพื้นที่ในระยะยาว ส่งเสริมบทบาทและปรับโครงสร้างการทำงานของภาคส่วนต่างๆ พัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัย และปรับปรุงระบบฐานข้อมูลพื้นที่ป่าชุมชนที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง สนับสนุนให้มีแผนพัฒนาด้านทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ไว้ในแผนพัฒนาตำบล กำหนดแนวทางพื้นที่ป่าชุมชนให้มีความชัดเจน ปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกรักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าชุมชน ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่เพื่อปลูกป่าเศรษฐกิจและสามารถยึดเป็นอาชีพได้ สนับสนุนกองทุนหรืองบประมาณแก่หมู่บ้านหรือองค์กรชุมชนในการจัดการป่าชุมชน สนับสนุนการจัดตั้งป่าชุมชนเพิ่มขึ้น ส่งมอบภารกิจให้กับคณะกรรมการป่าชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่ สนับสนุนแผนงานพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.3 การนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ในระดับนโยบาย และระดับประเทศ ได้แก่ การสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานป่าไม้ในระดับพื้นที่ สร้างขวัญกำลังใจแก่เจ้าหน้าที่สายงานที่ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ส่งเสริมภารกิจที่เกี่ยวข้องด้านงานวิชาการ สนับสนุนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่และบุคลากรด้านงานพัฒนาป่าไม้ให้เพียงพอกับพื้นที่ สร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งจากการดำเนินการกับประชาชนในพื้นที่ ทบทวนนโยบาย และกำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลายป่าในรูปแบบต่างๆ ส่งเสริมการกำหนดหรือออกกฎหมายด้านป่าไม้ฉบับประชาชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยประชาชนมีส่วนร่วม สามารถอภิปรายจากข้อค้นพบของการทำวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

บริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ หรือป่าชุมชนวัดพระบาทภูสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา ที่อยู่ตามแนวชายแดน ประเทศไทย-ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย สถานภาพและบริบทป่าชุมชน ดังกล่าวนี้นี้มีการบริหารจัดการและได้รับการฟื้นฟู ดูแล และบริหารจัดการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ จนทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันบางพื้นที่ยังพบว่ามีปัญหาการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอย่างไม่เหมาะสม ขณะเดียวกันประชาชนในพื้นที่ยังมีรูปแบบวิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากร

ป่าชุมชนดังกล่าว ดังนั้นป่าชุมชนในพื้นที่ซึ่งคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้นานาชนิดที่กระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่บริเวณป่าชุมชนในพื้นที่ซึ่งคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมอาหารของชุมชนในพื้นที่ มีทั้งพืชผัก ผลไม้ป่านานาชนิด สมุนไพรที่ประชาชนในชุมชนได้นำมาใช้ประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ยังมีข้อกฎหมายที่ยังเป็นข้อห้ามในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชุมชนเพราะยังเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่หน่วยงานรัฐดูแลร่วมกับประชาชนในพื้นที่

การค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ซึ่งคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การทำกิจกรรมรณรงค์เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าชุมชน หรือเข้าไปยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าชุมชน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน สนับสนุนและให้ความร่วมมือกับทางราชการในการป้องกันรักษาป่าชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมด้านการจัดการป่าชุมชน การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ การเพิ่มพื้นที่ป่าตามบริเวณหัวไร่ปลายนาเพื่อการใช้สอยในครัวเรือน สนับสนุนกิจกรรมการฟื้นฟูป่ากับทางราชการรวมทั้งให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐในการทำกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน ร่วมเฝ้าระวังการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าชุมชน การรายงานและแจ้งข้อมูลข่าวสารกรณีเกิดเหตุภัยพิบัติทางเขตพื้นที่ป่าชุมชน การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดการป่าชุมชนแก่ประชาชนในพื้นที่ และประสานงานร่วมดำเนินการในการจัดกิจกรรมด้านการจัดการป่าชุมชนกับหน่วยรัฐ การจัดการป่าชุมชนผ่านมิติวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและความเชื่อ โดยการสร้างความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในผืนป่า การจัดทำศาลเจ้าปู่ตา ศาลเจ้าที่ดูแลป่า ธิบวชป่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชาญชัย งามเจริญ (2550: 213–227) ซึ่งกล่าวว่าการจัดการป่าชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ภูมิปัญญาทางสังคม ภูมิปัญญาทางด้านพุทธศาสนา ความเชื่อ การทำบุญ มีส่วนสำคัญในการจัดการป่าชุมชนและทรัพยากรในชุมชน และจักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ (2556: 122–125) ที่กล่าวว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่า ผ่านมิติของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ก่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับแนวคิดของ สุชาติ บุรีรัตน์ (2553: 95–100) ที่กล่าวว่า กระบวนการจัดการจัดการป่าชุมชนจำเป็นต้องอาศัยระบบความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่า การส่งเสริมสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนร่วมกับการบริหารจัดการของภาครัฐ สอดคล้องกับแนวคิดของ สมพร พิมสาร (2549) สุนทอน เลื่อมละไลสี (2550) ปรีชา วัฒนวงศ์ และคณะ (2551) และเฟลิซลามเมเรนนี่ฮามิช จีและเอลิค มีมอนค (Felix Lamech, Rennie Hamish G. and Memon, Ali, 2014: 304–312) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เพื่อให้การจัดการป่าชุมชนมีความสำคัญก่อให้เกิดความยั่งยืน

การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ซึ่งคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ ในระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวังป่าชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของปิยะนุช รุ่งแสงสุพรรณ และคณะ (2550) และนิรุต ถึงนาค (2550) ที่กล่าวว่า คณะกรรมการป่าชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการจัดการป่าชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าชุมชนแก่เด็กและเยาวชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มชุมชนในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ซึ่งคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อวยชัย วัฒนา (2549: 85–90) ที่กล่าวว่าบทบาทขององค์กรชุมชนมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน การกำหนดกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ซึ่งคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบข้อมูล แนวทางในระดับหน่วยงานท้องถิ่น และจังหวัด ได้แก่ การประสานงานทำงานร่วมกับ

หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การกำหนดแนวทางการจัดการระยะยาวเพื่อพัฒนาทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ในระดับพื้นที่ ปรับโครงสร้างการทำงานของภาคส่วนต่างๆ ให้เหมาะสมกับปริมาณงาน พัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัยและตรงกับสภาพความเป็นจริง สนับสนุนให้มีแผนพัฒนาตำบลในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าชุมชน สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ สร้างอาชีพ ทางเลือก สอดคล้องกับแนวคิดของ ชาร์น นาเรนด้า, เคอร์ เจฟฟรีย์ เอ็น และฮับ บิ๊กส์บาย (Chand Narendra, Kerr Geoffrey N., Bigsby, Hugh. 2015: 172-179) และโมฮัมหมัด ชาฮิด โฮสเซน ชาวฮูรี และคณะ (Chowdhury, Mohammad Shaheed Hossain et al. 2014: 18) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า แนวทางที่สำคัญในการจัดการป่าชุมชนคือการจัดสวัสดิการหรือส่งเสริมอาชีพทางเลือกแก่ประชาชนในบริเวณพื้นที่ป่า ที่ไม่กระทบกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างป่าเศรษฐกิจในชุมชน สนับสนุนเงินทุนในการจัดการป่าชุมชน ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนเพิ่มเติม ส่งเสริมบทบาทคณะกรรมการป่าชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการป่าชุมชน พัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ การสนับสนุนการดำเนินงาน สร้างขวัญกำลังใจแก่หน่วยงานป่าไม้ในระดับพื้นที่ ส่งเสริมด้านงานวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปีเตอร์ นิวตัน และคณะ (Newton Peter, et al. 2015: 27-37) ที่กล่าวว่า การจัดการป่าไม้ให้ประสบผลสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของสถาบันการศึกษาในการค้นคว้างานวิชาการด้านป่าไม้ร่วมด้วย สนับสนุนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชน และสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ พิจารณานโยบาย กฎหมาย และแนวทางปฏิบัติงานที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดการปัญหาการทำลายป่าชุมชนในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กอนซาโล คาร์บอลลิโอ (Caballero Gonzalo. 2015: 347-356) และจูเลีย ลีเวนตัน และคณะ (Leventon Julia et al. 2014: 10-17) ที่กล่าวว่า การบริหารจัดการป่าชุมชนควรพิจารณาความสอดคล้องกับกรอบกฎหมายในประเทศและควรมีกระบวนการร่างพระราชบัญญัติกฎหมายป่าไม้ขึ้นด้วยเพื่อนำมาเป็นวิธีการจัดการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนและภารกิจของหน่วยงานด้านป่าไม้ และสอดคล้องกับแนวคิดของ ริดิช เค พอคคาเรล และคณะ (Pokharel, Ridish K., et al. 2015: 75-84) ที่กล่าวว่า การวิเคราะห์นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้เป็นสิ่งสำคัญและควรพิจารณานโยบายด้านสังคม เศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมแก่ประชาชนในชุมชนในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยประชาชนมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในประเด็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยเสนอแนะแนวทางออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับครอบครัวและชุมชน 2) ระดับหน่วยงานท้องถิ่น และจังหวัด และ 3) ระดับนโยบายและระดับประเทศ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะระดับครอบครัวและชุมชน

1.1 ประชาชนในพื้นที่ควรตระหนัก รู้คุณค่า หวงแหนทรัพยากรป่าชุมชนในท้องถิ่นและปฏิบัติตามกฎ ระเบียบป่าชุมชนอย่างเคร่งครัด และควรมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ในระดับพื้นที่

1.2 ประชาชนในพื้นที่ควรกำหนดแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องมี และมุ่งในการแสวงหาอาชีพที่เหมาะสมกับตนเองและเป็นมิตรกับทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่

1.3 ประชาชนในพื้นที่ต้องยึดหลักการดำเนินชีวิตตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9 เพื่อการดำรงชีวิตที่ปกติสุข ไม่เบียดเบียนทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3

1.4 ครอบครัวและชุมชนควรให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน อาทิ การเข้าร่วมในกิจกรรมรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักการดูแลทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ การร่วมเป็นอาสาสมัครป้องกันไฟป่าในพื้นที่ ร่วมเสริมกำลังกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐในการลาดตระเวนตรวจพื้นที่ป่าในพื้นที่ชุมชน การร่วมเป็นอาสาสมัครและเครือข่ายคณะกรรมการป่าชุมชนในพื้นที่

1.5 ผู้นำชุมชนควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ไม่แสวงผลประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรป่าชุมชน ปกครองชุมชนโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ร่วมประสานงาน และประชาสัมพันธ์ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในการปกป้องผืนป่าชุมชน

1.6 การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในการตระหนัก ห่วงแหนในทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ในท้องถิ่น รวมถึงข้อมูลกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านสื่อประเภทต่างๆ อย่างทั่วถึงในชุมชน อาทิ ป้าย แผ่นพับ หอกระจายเสียงในชุมชน เป็นต้น

1.7 จัดทำแผนงานในการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 อาทิ ปลูกป่าทดแทน ปลูกป่าเสริมในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เป็นต้น

1.8 ออกระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อตกลงร่วมกันระหว่างชุมชนในการใช้ทรัพยากรป่าชุมชนในชุมชนอย่างเคร่งครัด รัดกุม เพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชุมชนอย่างไร้ค่า

1.9 ให้ความร่วมมือและประสานงานในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนหรือเครือข่ายอื่นๆ ทั้งระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดูแลและการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3

1.10 สร้างกลไกชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน โดยการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่าเพื่อผลักดันและขับเคลื่อนงานอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในชุมชนให้ยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะระดับหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัด

2.1 หน่วยงานระดับท้องถิ่น และระดับจังหวัด ควรกำหนดแนวทางในการจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนให้มีความชัดเจนทุกพื้นที่ครอบคลุมทุกชุมชนในพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกผืนป่าของประชาชนในพื้นที่ และเป็นการป้องกันพื้นที่ป่ามิให้มีผู้ใดเข้าไปบุกรุกหรือแสวงหาผลประโยชน์

2.2 หน่วยงานในระดับพื้นที่ควรส่งเสริมแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ อาทิ การส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาแผนงานเชิงบูรณาการเพื่อปกครองพื้นที่พิเศษในกรณีที่เกิดปัญหาความขัดแย้งในระดับพื้นที่

2.3 ปรับเปลี่ยนข้อปฏิบัติ หรือนโยบายของรัฐบางเรื่องเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในระดับพื้นที่เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นรูปธรรม และลดผลกระทบที่จะเกิดกับประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งมุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อประชาชนในท้องถิ่น ดำเนินงานโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

2.4 ปฏิบัติงานตามนโยบายของรัฐบาล ด้วยความโปร่งใส และไม่แสวงหาผลประโยชน์กับประชาชน และทรัพยากรในท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะระดับนโยบายและระดับประเทศ

3.1 การสนับสนุนแนวทางการดำเนินงานการจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าให้มีความชัดเจน ถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริงในทุกพื้นที่

3.2 การทบทวน ศึกษาข้อมูลหรือภูมิหลังให้ชัดเจนก่อนกำหนดเป็นนโยบายใดๆ และควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับพื้นที่ เพื่อลดปัญหาที่จะกระทบหรือเกิดผลเสียแก่ประชาชนในพื้นที่ และหากนโยบายใดเกิดผลกระทบรุนแรงต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ควรยอมรับข้อบกพร่องและพร้อมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

3.3 ดำเนินการกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ในแต่ละนโยบายเพื่อประเมินผลและพิจารณาทบทวนประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในนโยบายดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

3.4 หน่วยงานส่วนกลางโดยเฉพาะรัฐบาล ควรพิจารณาทบทวนมาตรการ หรือนโยบายด้านป่าไม้เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมในระดับพื้นที่ โดยกำหนดเป้าหมายและลดการปะทะกันของประชาชนและหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ควรดำเนินการกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

4. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

4.1 ควรมีการทบทวนเรื่อง การศึกษาผลกระทบ สภาพปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่นำไปสู่การวิเคราะห์แนวทางในการจัดการปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าในพื้นที่

4.2 ควรมีการทบทวนเรื่อง ปัจจัยทางชาติพันธุ์ สังคม เศรษฐกิจของชุมชนที่เอื้อให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน ในเชิงคุณภาพเพื่อสามารถได้ข้อมูลเชิงลึกจากประชาชนในพื้นที่และนำผลการศึกษาไปกำหนดแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.3 ควรมีการทบทวนเรื่อง ผลกระทบด้านระบบนิเวศต่อการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลในการนำไปวิเคราะห์ผลกระทบระยะยาวในอนาคตของระบบนิเวศโดยรวมของป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ

4.4 ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างอาชีพที่เหมาะสมแก่ประชาชนในพื้นที่ และแนวทางการพัฒนาแหล่งทรัพยากรในเขตพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญและเป็นแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่

4.5 ควรมีการทบทวนเรื่อง ประสิทธิภาพของชุมชนและหน่วยงานรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในเขตพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการสนับสนุนการบริหารจัดการป่าชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

เอกสารอ้างอิง

- จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ. (2556). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน
กรณีศึกษา บ้านป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชาญชัย งามเจริญ. (2550). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์.
- ถิร จงตระกูล. (2543). การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรชุมชนตำบลด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิรุฒ ถิ่นนาค. (2550). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ตามแนว
พระราชดำริเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบรมราชินีนาถ ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม.
มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ปิยะนุช รุ่งแสงสุพรรณ และคณะ. (2550). การใช้ประโยชน์และการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการป่าชุมชนและ
ประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงใหญ่ ตำบลดงใหญ่ อำเภอกวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม:
รายงานวิจัย สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ปรีชา วัฒนวงศ์ และคณะ. (2551). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้พื้นที่ลุ่มน้ำแม่แจ่ม
ตอนบน ตำบลแม่ศึก อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงราย: รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเชียงราย.
- รัตนะ บัวสนธิ์. (2556). **ปรัชญาการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพร พิมพ์สาร. (2549). การจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าลั่น หมู่ที่ 5 ตำบลปงน้อย กิ่งอำเภอดอยหลวง จังหวัด
เชียงราย. เชียงราย: วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงราย.
- สุชาติ บุรีรัตน์. (2553). การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองหัวควน ตำบลหนองหมื่นถ่าน
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด. มหาสารคาม: ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนทอน เลื่อมมะไลสี. (2550). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ: กรณีศึกษาป่าต้นน้ำเข้เส็ด
บ้านทุ่งเส็ด เมืองปากช่อง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. อุบลราชธานี: วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น. อุบลราชธานี. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- อวยชัย วัฒ. (2549). บทบาทขององค์กรในชุมชนในการอนุรักษ์ป่า: กรณีศึกษาป่าชุมชนโคกหินลาด อำเภอเมือง
และอำเภอกมลา จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม.
- Chand Narendra, Kerr Geoffrey N., Bigsby, Hugh. (2015). **Production efficiency of community forest
management in Nepal**. Elsevier B.V.
- Chowdhury, Mohammad Shaheed Hossain et al. (2014). **Community attitudes toward forest
conservation programs through collaborative protected area management in Bangladesh**.
Springer.

Felix Lamech Mogambi, Rennie, Hamish G. and Memon, Ali. (2014). **Potential for co-management approaches to strengthen livelihoods of forest dependent communities: A Kenyan case** Published by Elsevier Ltd.

Leventon, Julia et al. (2014). **Delivering community benefits through REDD+: Lessons from Joint Forest Management in Zambia**. Elsevier B.V.

Newton, Peter, et al. (2015). **Community forest management and Reducing Emissions from Deforestation and forest Degradation Published**. Elsevier B.V.

Pokharel, Ridish K., et al. (2015). **Assessing the sustainability in community based forestry: A case from Nepal**. In *The politics of community forestry in a Global Age – A critical analysis*, Forest Policy and Economics September 2015: Elsevier B.V.